

**12 00 03 ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО; ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО;
СЕМЕЙНОЕ ПРАВО; МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО**

**12 00 03 CIVIL LAW; ENTREPRENEURSHIP LAW, FAMILY LAW,
INTERNATIONAL PRIVATE LAW**

УДК 347.7

ББК 67.402.4

**ХУСУСИЯТИ ТАНЗИМИ ҲУҚУҚИИ
МУНОСИБАТҲОИ АСЪОРИ ДАР СОҲАИ
ФАЪОЛИЯТИ СОҲИБКОРИИ
ИҚТИСОДИИ ХОРИЧӢ**

Насрутдинзода Қиёмуддин Шовалӣ,
унвонҷӯи кафедраи ҳуқуқи соҳибкорӣ
ва байналмилалӣ ДДҲБСТ
(Тоҷикистон, Хуҷанд)

**ОСОБЕННОСТИ ПРАВОВОГО
РЕГУЛИРОВАНИЯ ВАЛЮТНЫХ
ОТНОШЕНИЙ В СФЕРЕ
ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ
ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ**

Насрутдинзода Қиёмуддин Шовали,
соискатель кафедры предпринима-
тельского и международного права
ТГУПБП (Таджикистан, Худжанд)

**PECULIARITIES OF LEGAL
REGULATION CONCERNED WITH
CURRENCY RELATIONS IN THE SPHERE OF
OUTWARD ECONOMIC ACTIVITIES**

Nasrutdinzoda Kiyomuddin Shovali,
claimant for candidate degree of the
department of entrepreneurial and
international law under the TSULBP
(Tajikistan, Khujand)

Калидвожаҳо: Конституция, қонун, фаъолияти соҳибкорӣ, фаъолияти иқтисодии хориҷӣ, асъор, дастурамал, бонк, сармоягузорӣ, ҷавобгарӣ

Мақола ба хусусиятҳои танзими ҳуқуқи муносибатҳои асъорӣ дар соҳаи фаъолияти соҳибкории иқтисодии хориҷӣ чун яке аз соҳаҳои ҳуқуқи соҳибкорӣ ва байналмилалӣ бахшида шудааст. Дар он асосҳои конституционии фаъолияти иқтисодии хориҷӣ дар замони муосир яқоя бо таҳлили қонунгузори соҳаи таҳқиқшаванда баррасӣ карда шудааст. Хусусиятҳои танзими ҳуқуқи муносибатҳои асъорӣ дар соҳаи амали гардонидани фаъолияти соҳибкории иқтисодии хориҷӣ дар Тоҷикистони муосир дар доираи қонунгузори амалқунанда тадқиқ шудааст. Ҳамчунин вижагиҳои танзими ҳуқуқи мутобиқан ба санадҳои меъёрии ҳуқуқи Бонки миллии Тоҷикистон, амалигардонии амалиёти бонкӣ бо истифодаи асъори милли, хусусиятҳои харид, истифода, гардиши асъори хориҷӣ дар соҳаи мазкур мавриди таҳлил қарор гирифтааст. Оид ба тақмили қонунгузори амалқунанда дар соҳаи фаъолияти соҳибкории иқтисодии хориҷӣ хулосаи пешниҳодҳо манзур шудаанд.

Ключевые слова: Конституция, закон, предпринимательская деятельность, внешнеэкономическая деятельность, валюта, инструкция, банк, инвестиция, ответственность
Рассмотрены особенности правового регулирования валютных правовых отношений

в сфере предпринимательской внешнеэкономической деятельности как одной из сфер предпринимательского и международного права. Конституционные основы внешнеэкономической деятельности в современных условиях рассмотрены совместно с правовым анализом законодательства в сфере развития предпринимательской внешнеэкономической деятельности. Особенности правового регулирования в сфере осуществления предпринимательской внешнеэкономической деятельности в современном Таджикистане исследованы в рамках действующего законодательства. Также проанализированы особенности правового регулирования в соответствии с нормативно-правовыми актами Национального банка Таджикистана, осуществления банковских операций с использованием национальной валюты, особенности приобретения, использования, обращения иностранной валюты в данной сфере. Сделаны выводы и предложения по поводу совершенствования действующего законодательства в сфере предпринимательской внешнеэкономической деятельности.

Key words: *Constitution , law, entrepreneurial activity, outward economic activities, currency, instruction, bank, investments, responsibility*

The author dwells on the peculiarities of legal regulation concerned with the law of currency relations in the sphere of entrepreneurial and international law. Constitutional foundations of outward economic activities under contemporary conditions are canvassed jointly with law analysis of the legislation in the field of entrepreneurial outward economic activities. The peculiarities in the sphere of implementation of the activities in question in today's Tajikistan are explored in the frames of the functioning legislation. The author has analyzed also the peculiarities of legal regulation in pursuance with normative-legal instruments of the National Bank of Tajikistan, effectuation of banking operations with utilization of national currency, specifities of its acquisition, usage and circulation in the given sphere. Conclusions and suggestions have been made in reference to improvement of the functioning legislation in the sphere of entrepreneurial outward economic activities.

Дар шароити иқтисоди бозорӣ кулли муносибатҳои ҳуқуқии хоҷагидорӣ, фаъолияти соҳибкории иқтисодии хориҷӣ ба воситаи асъор, аз ҷумла асъори хориҷӣ ба амал бароварда мешавад. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аз солҳои аввали ба даст овардани соҳибистиклолӣ танзими муносибатҳои ҳуқуқӣ бо асъор дар соҳаҳои мухталифи хоҷагии халқ, аз ҷумла дар фаъолияти соҳибкории иқтисодии хориҷӣ хусусиятҳои худро дошт.

Рушди муносибатҳои ҳуқуқӣ бо асъор, аз ҷумла асъори хориҷӣ дар соҳаи фаъолияти иқтисодии хориҷӣ дар ҳама кишварҳои рӯ ба иқтисоди бозорӣ нигаронида, аз он ҷумла дар Ҷумҳурии Тоҷикистон низ танзими самараноки давлатиро талаб менамояд. Самаранокии самти танзими ҳуқуқии муносибатҳои асъорӣ дар фаъолияти соҳибкории иқтисодии хориҷӣ вобаста аз низомҳои муайяни давлатӣ ба роҳ монда мешавад. Вобаста ба ин, самти низоми асъорӣ, аз ҷумла асъори хориҷӣ дар Тоҷикистони соҳибистиклол мувофиқи қонунгузории махсус пеш бурда мешавад.

Дар низоми асъорӣ муносибатҳо оид ба асъор ва назорати асъор дар соҳаи фаъолияти соҳибкории иқтисодии хориҷӣ бо санадҳои меъёрии ҳуқуқии гуногун ба танзим дароварда мешаванд ва асоси онро пеш аз ҳама Конститутсияи Ҷумҳурии

Тоҷикистон ташкил менамояд. Дар моддаи 12-уми Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон [1] ба озодии фаъолияти иқтисодӣ, соҳибкорӣ, шаклҳои гуногуни моликият ва ҳифзи ҳуқуқи шаклҳои моликият кафолат дода шуда ҳам, асър ҳамчун ҷузъи муносибатҳои иқтисодии кишвар дар моликият баромад мекунад.

Бештар аз он, бо таъба асосҳои конститусионӣ, Тоҷикистон сиёсати сулҳҷӯёнаро ба амал татбиқ намуда, соҳибхитиёри ва истиқлолияти дигар давлатҳои ҷаҳонро эҳтиром менамояд ва муносибатҳои хориҷиро дар асоси меъёрҳои байналмилалӣ муайян мекунад (моддаи 11-и Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Танзими ҳуқуқи муносибатҳои асърӣ дар соҳаи фаъолияти соҳибкории иқтисодии хориҷӣ, масъалаҳои рушд ва тақомули қонунгузори ин соҳа дар маркази диққати олимони ҳуқуқшиносии ватанӣ ва хориҷӣ қарор дорад. Албатта, масъалаҳои мухталифи соҳаи танзими ҳуқуқи фаъолияти соҳибкории иқтисодии хориҷӣ бо истифодаи асър дар замони муосир бахсталаб боқӣ мемонад.

Дар бобати рушди муносибатҳои иқтисодии хориҷӣ, аз ҷумла соҳибкории иқтисодии хориҷӣ дар Тоҷикистон, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар мулоқот бо соҳибкорону сармоягузори ватанию хориҷӣ аз санаи 14.10.2018 ҷунин ироа намудаанд: «Соҳибкорон танҳо бо шартӣ ба роҳ мондани истеҳсолоти ба стандарти байналмилалӣ ҷавобгӯ, ташкили сардхонаҳо ва омӯзиши талаботи истеҳсолкунандагони бозорҳои дохилӣ ва хориҷӣ метавонанд арзиши иловагии баландро ба даст оранд.

...Маблағҳои пешбинишуда бояд асосан ба фаъолияти истеҳсолкунандагони маҳсулоти ватании ивазкунандаи воридот ва ба содирот нигаронидашуда, инчунин, ба вусъат бахшидани фаъолияти субъектҳои, ки маҳсулоти ватаниро дар дохил ва хориҷи кишвар муаррифӣ мекунанд, истифода бурда шаванд» [2].

Гузашта аз ин, дар асоси меъёрҳои конститусионӣ (моддаи 69 Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон) Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳуриро муайян мекунад, ҳамчунин сиёсати рушди муносибатҳои иқтисодии дохилӣ ва байналмилалиро муқаррар менамояд. Илова бар он, дар тақомули қонунгузори соҳаи ҷиҳати танзими ҳуқуқи муносибатҳои асърӣ, фаъолияти иқтисодии хориҷӣ низ дастури супоришҳои Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон таҷассуми худро ёфтаанд.

Асосҳои ҳуқуқи танзими муносибатҳои асърӣ дар фаъолияти соҳибкории иқтисодии хориҷӣ тибқи қонунгузори дар соҳаи танзими асър ва назорати асърӣ ба амал бароварда мешавад. Қонунгузори танзими фаъолияти иқтисодии хориҷӣ бо асър, аз ҷумла бо асари хориҷӣ муносибатҳои ҷамъиятиро дар соҳаи муомилоти асър ва назорати асърӣ, мақсад ва вазифаҳо, принципҳо, амалиёти асрори бо назардошти ташаккул ва рушди бозори байналмилалӣ низомии асърӣ муқаррар намудааст. Ҳамчунин қонунгузори ин соҳа фаъолияти иқтисодии хориҷӣ, амалиёти асрори байни резидентҳо ва ғайрирезидентҳо муайян карда, ҳуқуқ ва ўҳдадорӣҳои онҳоро оид ба соҳибӣ, истифода ва ихтиёрдории сарватҳои асърӣ аниқ намудааст. Ба ин гурӯҳ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон №846 аз 3.07.2012 «Дар бораи фаъолияти савдои хориҷӣ»[5], №964 аз 13.06.2013 «Дар бораи танзими асър ва назорати асър» [6], №1299 аз 15.03.2016 «Дар бораи сармоягузори»[7] ва ғайра дохил мешаванд.

Пайваста ба ин, дар тафсири Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи танзими асър ва назорати асър» меъёрҳои соҳаи мазкур хеле васеъ ва аниқ қайд карда

шудааст[14, с.18-20]. Дар бобати муқаррароти соҳаи мазкур қайд намудан лозим аст, ки танзими асбӯ бо худ маҷмӯи чораҳои ҳуқуқэҷодкунӣ ва ташкилии мақомоти давлатро, ки асосҳои меъёриро ҳуқуқиро оид ба соҳибӣ, истифода ва ихтиёрдорӣ сарватҳои асбӯ муқаррар менамоянд, ифода мекунад. Маҷмӯи чораҳои меъёрӣ, маъмурӣ ва ташкилие, ки аз ҷониби мақомоти давлат ва ё мақомоти дигари бо қонун ваколатдоршуда бо мақсади таъмини риояи тартиби иҷроӣ амалиёти асбӯӣ ва санҷиши онҳо анҷом дода мешаванд, назорати асбӯ ба ҳисоб меравад.

Дар ин бора И. В. Гетман-Павлова чунин қайд менамояд, ки муносибатҳои асбӯӣ байни субъектони гуногуни ҳуқуқ оид ба истифодаи сарватҳои асбӯӣ дар қараёни танзими асбӯӣ, назорати асбӯӣ ва муомилоти асбӯӣ пайдо мегарданд. Ҳуқуқи асбӯӣ бо худ маҷмӯи меъёрҳои оид ба танзими муносибатҳои ҳуқуқии асбӯ ифода мекунад [15, с.89].

Дар соҳаи фаъолияти соҳибкории иқтисодии хориҷӣ муносибатҳои ҳуқуқӣ нисбати ба амал баровардани амалиёти асбӯӣ тибқи қонунгузории қорӣ аз ҷониби давлат ба танзим дароварда мешаванд ва дар ин танзим мақомоти давлат, сохторҳои ваколатдори соҳаи мазкур мавқеи муҳимро ишғол менамоянд.

Дар адабиёти ҳуқуқӣ қайд карда шудааст, ки ҳадафи назорати асбӯ таъмини риояи гардидани қонунгузориҳои асбӯ, гумрук ва андоз дар мавриди муомилоти асбӯӣ аз тарафи резидентҳо ва ғайрирезидентҳо мебошад[16, с.341].

Хусусияти ҳуқуқии амалиёти асбӯӣ дар фаъолияти соҳибкории иқтисодии хориҷӣ дар ҳаёти субъектон мавҷудияти ғайрирезидентон, ё ин ки дар ҳаёти объективӣ вучуд доштани сарватҳои асбӯӣ зоҳир мегардад. Амалиёти мазкурро шартан чунин гурӯҳбандӣ кардан мумкин аст: амалиёт байни ду резидент, ду ғайрирезидент, резидент ва ғайрирезидент дар бобати ба даст овардан ва ихтиёрдорӣ намудани объекти муносибатҳои ҳуқуқии асбӯӣ ва ё истифодаи онҳо ба сифати воситаи пардохт.

Амалиёти асбӯӣ ин ҳаракатҳои муайяне мебошанд, ки аз ҷониби резидентон ва ё ғайрирезидентон ҷиҳати ба даст овардан (харидан), истифода ва бегона кардани сарватҳои асбӯӣ, асбӯ, аз ҷумла коғазҳои қиматнок, интиқоли онҳо аз сарҳадоти гумрукӣ, ки тибқи қонунгузорӣ аз ҷониби мақомоти дахлдори давлатӣ ба танзим дароварда шудааст, ба амал бароварда мешаванд.

Дар асоси омӯзиш ва таҳлили қонунгузории қорӣ дар соҳаи танзими фаъолияти соҳибкории иқтисодии хориҷӣ ба хулосае омадан мумкин аст, ки амалиёти асбӯиро ба тариқи зерин метавон тасниф кард:

1) аз рӯи ҳаёти субъективӣ: байни резидентон; байни ғайрирезидентон; байни резидентон ва ғайрирезидентон;

2) аз рӯи ҳаёти объективӣ: амалиёт бо асбӯи Ҷумҳурии Тоҷикистон; амалиёт бо асбӯи хориҷӣ; амалиёт бо коғазҳои қиматноки дохилӣ (миллӣ); амалиёт бо коғазҳои қиматноки хориҷӣ.

3) аз рӯи марзи амалигардонӣ: дохилӣ, яъне амалиёти дар марзи Тоҷикистон гузаронида шуда; беруна, яъне амалиёти бо интиқол аз сарҳадоти гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон гузаронидашуда;

4) аз рӯи низоми танзими ҳуқуқӣ: иҷозатшуда; манъшуда.

Тибқи моддаи 14-уми Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон №722 аз 28 июни соли 2011 «Дар бораи Бонки миллии Тоҷикистон»[3] Бонки миллии Тоҷикистон масъули таҳия ва татбиқи сиёсати пулии Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Меъёрҳои Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи Бонки миллии Тоҷикистон» барои иҷрои вазифаҳои Бонки миллии Тоҷикистон дар соҳаи сиёсати пулию қарзӣ як қатор воситаю усулҳои муайяно муқаррар намудааст, ки дар танзими асёр ва амалиёти асёри истифода бурда мешавад (моддаи 15-и Қонун).

Анҷом додани амалиёти марбут бо асёр дар соҳаи фаъолияти иқтисодии хориҷӣ аз тарафи муассисаҳои қарзӣ дар дигар қонунгузориҳои ҷорӣ низ пешбинӣ гардидааст. Масалан, дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон №816 аз 16 апрели соли 2012 «Дар бораи ташкилотҳои маблағгузориҳои хурд» [8] пешбинӣ гардидааст, ки амалиёти ҳисоббаробаркунӣ ва мубодилавино бо асёр ташкилоти амонатии қарзии хурд метавонад анҷом диҳад (моддаи 21-и Қонун).

Ғайр аз ин, дар соҳаи танзими ҳукукии муносибатҳо бо асёр дар фаъолияти соҳибқории иқтисодии хориҷӣ нақши санадҳои қонунгузориҳои бонкӣ муҳим мебошад. Санадҳои меъёрии ҳукукии Бонки марказии ҳар қадом давлат доираи амалиётҳоеро танзим менамоянд, ки он муносибатҳои ҷамъиятиро оид ба муомилоти пул, молия, воситаҳои дигар дарбар мегирад ва инчунин бо муомилоти байналмилалӣ тичоратӣ алоқамандӣ дорад [17, с.45].

Бояд қайд намуд, ки амалиёти асёри дар марзи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар асоси талаботи дастурамалҳои Бонки миллии Тоҷикистон амалӣ гардониди мешаванд. Дар соҳаи мубодилаи асёрии соҳаи фаъолияти иқтисодии хориҷӣ, умуман амалиёти асёри дастурамалҳои гуногун таҳия карда шудаанд. Масалан, дастурамали №223 аз 2 июни соли 2017 «Оид ба тартиби огоҳ намудан дар бораи анҷоми амалиёти асёрии марбут ба ҳаракати сармоя»[10], ки тартиб ва расмиёти аз ҷониби шахсони ҳуқуқӣ ва воқеӣ - резидентҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз ҷумла бонкҳои ваколатдор огоҳ намудани Бонки миллии Тоҷикистон дар бораи анҷоми амалиёти асёрии марбут ба ҳаракати сармояро муқаррар менамояд.

Хусусияти ҳукукии танзим дар асоси Дастурамали №223 дар он зоҳир мегардад, ки резидентҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон уҳдадоранд оид ба амалиёти асёрии марбут ба ҳаракати сармоя тамоми ҳуҷжатҳои асосноккунанда, ҳисобот, маълумот ва иттилооти заруриро то огоҳии пардохт ва ҳисоббаробаркунӣ ба амалиёти мазкур вобастаро ба бонки ваколатдори хизматрасон пешниҳод намоянд.

Яке аз санадҳои меъёрии ҳукукии Бонки миллии Тоҷикистон, ки амалиёти асёриро танзим мекунад, дастурамали Бонки миллии Тоҷикистон №220 аз 14 декабри соли 2016 «Дар бораи амалиёти кӯтоҳмуҳлати бозтамвил» [11] мебошад. Мақсади асосии он таъмини истифодаи самараноки воситаҳои сиёсати пулию қарзӣ ва танзими пардохтпазирии низоми бонкӣ мебошад. Тибқи он, Бонки миллии Тоҷикистон амалиёти кӯтоҳмуҳлати бозтамвилро бо роҳи пешниҳоди воситаҳои қарзии зерин амалӣ менамояд: а) бо воситаи қарзи рӯзона (интрадей); б) қарзи шабонарӯзӣ (овернайт), в) қарз тариқи музоядаи қарзӣ.

Дар табиати ҳукукии ин намуди амалиёти асёри ворид шудани шабакаҳои Интернет баръало маълум гардидааст. Зеро тавре бармеояд, амалиёти кӯтоҳмуҳлати бозтамвил ба воситаи низоми автоматии савдо (НАС) дар вақти воқеӣ (тариқи он-лайн) гузаронида мешавад (банди 3-и Дастурамал).

Хамин гуна санади меъёрии ҳуқуқие, ки амалиёти асъорӣ дар асоси он ба амал бароварда мешавад, дастурамали Бонки миллии Тоҷикистон №211 аз 29 сентябри соли 2015 «Дар бораи тартиби анҷомдиҳии амалиёти мубодилавӣ бо асъори хориҷӣ» [9] мебошад.

Дастурамали №211 мутобиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи танзими асъор ва назорати асъор» ва Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон №524 аз 19 майи соли 2009 «Дар бораи фаъолияти бонкӣ» [4] таҳия шуда, тартиб ва қоидаҳои ташкил кардан, анҷом додан, ба расмӣ даровардан, ба ҳисоб гирифтани, ҳисобдорӣ ва ҳисоботдиҳии амалиёти мубодилавӣ бо асъори хориҷиро дар ташкилотҳои қарзӣ муқаррар мекунад.

Дар асоси талаботи Дастурамали мазкур ба амалиёти мубодилавӣ бо асъори хориҷии нақдӣ ва ғайринақдӣ амалиёти зерин мансубанд: а) харид ва фурӯши асъори хориҷӣ бо пули миллий (мубодила); б) ивази як асъори хориҷӣ ба асъори хориҷии дигар.

Тавре таҷрибаи имрӯза нишон медиҳад, хусусияти ҳуқуқии амалиёти асъори хориҷӣ дар шакли нақд ба муаммо табдил ёфтааст. Аз ин рӯ, сиёсати давлатӣ дар ин самт бояд ба фароҳам овардани шароити мусоиди фаъолияти иқтисоди хориҷӣ, сармоягузорӣ ва бартараф намудани маҳдудиятҳои қонунгузорӣ барои афзоиши сармоягузориҳо дар истеҳсолот, тақвияти тамоюли иҷтимоии онҳо, муқовимат ба таҳдидҳои маъмуригардонии бюрократии фаъолияти хоҷагидорӣ дар кишвар нигаронида шуда бошад [19, с.229]. Бинобар ин, ҳарчанд дар дастурамали №211 талаботи муайян ба бонкҳои ваколатдор пешбинӣ шуда бошанд ҳам, дар шароити бухронҳои иқтисодӣ, молиявӣ дар амал татбиқнамоии ин талабот беҳбудиро металабад.

Дастурамали дигари Бонки миллии Тоҷикистон №192 аз 31 майи соли 2012 «Дар бораи тартиб ва қоидаҳои анҷом додани амалиёти асъорӣ–фурӯши мол, иҷрои қор ва хизматрасонӣ бо асъори хориҷӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон»[13] тартиби аз ҷониби шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ (ба истиснои ташкилотҳои қарзӣ) резидентҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон фурӯхтани мол, иҷрои қор ва хизматрасониро бо асъори хориҷӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар менамояд.

Доираи танзими ҳуқуқӣ дар асоси ин дастурамал дар марзи Тоҷикистон бо асъори хориҷӣ фурӯши мол, иҷрои қор ва хизматрасонӣ фарогири амалиёти зерин аст: фурӯши мол ба мусофирон дар мағозаҳои савдои бебоҷи фурудгоҳҳо ва истгоҳҳои байналмилалӣ; хизматрасонӣ ба мусофирон дар воситаҳои нақлиёти байналмилалӣ; хизматрасонии миёнаравӣ дар хариду фурӯши мол, иҷрои қор ва хизматрасонӣ ҳангоми воридоту содироти онҳо; хизматрасонии барои кашонидани бор дар нақлиёти боркашонии байналмилалӣ зарурбуда, аз ҷумла, хизматрасонии экспедиторӣ, сугуртакунонӣ ва дигарҳо; хизматрасоние, ки ба анҷомдиҳии амалиёти бонкӣ дар ташкилоти қарзӣ вобастагӣ дорад ва ғайра.

Дар танзими муносибатҳои ҳуқуқӣ бо асъори хориҷӣ дар соҳаи фаъолияти соҳибкории иқтисоди хориҷӣ нуқтаҳои ивази асъор нақш ва мавқеи муҳим мебозанд. Фаъолияти нуқтаҳои ивази асъор дар асоси санадҳои меъёрии ҳуқуқии Бонки миллии Тоҷикистон танзим карда шуда, дар асоси иҷозатномаҳои махсуси бонкӣ ба амал бароварда мешавад.

Дар ин ҷода, Дастурамали Бонки миллии Тоҷикистон №138 аз 24 июни соли 2011 «Дар бораи тартиби кушодан, бақайдгирӣ ва танзими фаъолияти нуқтаҳои мубодилаи асъор»[12] бақайдгирӣ ва ташкили қори нуқтаҳои мубодилаи асъор,

тартиби гузаронидани амалиёти мубодилаи асъор бо асъори нақди хориҷӣ, тартиби ҳисобдорӣ ва ҳисоботдиҳӣ оид ба иҷрои ҳамин амалиёт аз ҷониби ташкилотҳои қарзӣ ва шахсони воқеиро муқаррар мекунад.

Тавре дар меъёрҳои Дастурамали №211 оид ба тартиби анҷомдиҳии амалиёти мубодилавӣ бо асъори хориҷӣ пешбинӣ гардидааст, бонки ваколатдор амалиёти мубодилавӣ дар бозори дохилиро тавассути воҳидҳои сохтории саридора, филиал, маркази хизматрасонии бонкӣ, нуқтаи интиқоли пул ва таҷҳизоти техникии худкори хизматрасониҳои ҳазинавидоштаи худ ва дар бозори беруна тавассути воҳидҳои сохтории саридора ва ё филиалаш, ки ба анҷом додани амалиёт бо асъори хориҷӣ ва ҳисоббарбаркуниҳои байналмилалӣ вобастаанд, мегузаронад (банди 6).

Меъёрҳои Дастурамали 223 оид ба тартиби огоҳ намудан дар бораи анҷоми амалиёти асъории марбут ба ҳаракати сармоя асоснок намудааст, ки резидентҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон (аз ҷумла бонкҳои ваколатдор) оид ба анҷом додани амалиёти асъории марбут ба ҳаракати сармоя ҳар семоҳа (то санаи 20-уми моҳи якуми баъди семоҳаи ҳисоботӣ оянда) тибқи талаботи Дастурамали №205 «Дар бораи пур намудани шакли ҳисоботи омории №1-АМ «Амалиётҳои молиявии берунаи субъектҳои фаъолияти иқтисодии хориҷӣ»» (бо қарори Раёсати Бонки миллии Тоҷикистон №69 аз 22.04.2014с. тасдиқ шудааст) ба Бонки миллии Тоҷикистон ҳисобот пешниҳод менамоянд (банди 11).

Санадҳои меъёрию ҳуқуқии Бонки миллии Тоҷикистон ҳангоми татбиқ дорои хусусияти ба худ хос мебошанд. Онҳо дар таҷрибаи фаъолияти бонкӣ, фаъолияти резидентон ва ғайррезидентон нисбати амалиёти асъорӣ васеъ истифода шуда, зарурияти мунтазам воридкунии тағйироту иловаҳоро баҳри тақомул пеш меоранд.

Аз омӯзиш ва таҳлили баъзе меъёрҳои дастурамалҳои Бонки марказӣ маълум мегардад, ки онҳо тартиби истифода ва муомилоти асъори хориҷӣ дар соҳаи фаъолияти соҳибкории иқтисоди хориҷӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, тартиби аз ҷониби шахсони воқеӣ бе қушодани ҳисобҳои асъорӣ дар бонкҳо анҷом додани амалиёти интиқоли маблағҳои пулӣ бо асъори хориҷӣ аз Ҷумҳурии Тоҷикистон ва гирифтани маблағҳои пулии бо асъори хориҷӣ ба Ҷумҳурии Тоҷикистон ба номи онҳо интиқолдодашуда ва қоидаҳои барасмиятдарорӣ, баҳисобгирӣ ва ҳисоботдиҳии бонкҳоро барои ин амалиёт муқаррар менамоянд. Аз ҷумла, тартиби ба Ҷумҳурии Тоҷикистон ворид намудан ва аз Ҷумҳурии Тоҷикистон содир намудани асъори нақди миллий ва хориҷӣ, коғазҳои қиматноки бо асъори миллий ва хориҷӣ, ки ба фаъолияти соҳибкории иқтисоди хориҷӣ алоқаманданд, муқаррар карда шудааст.

Бо мақсади рушди муносибатҳои ҳуқуқӣ бо асъори хориҷӣ дар фаъолияти соҳибкории иқтисодии хориҷӣ самтҳои асосии танзим бояд дар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва санадҳои локалӣ ифодаи худро ёфта бошад. Ҷунонҷӣ, танзими ҳуқуқии муносибатҳо бо асъор вобаста ба соҳаҳои мухталифи иқтисодиёт, яъне саноат, савдо, нақлиёт, хизматрасонии тижоратӣ ва ғайра бояд ҳадафи асосӣ ва мақсадҳои худро ифода намуда бошад.

Ба фикри мо, дар ин ҷода, дар меъёрҳои дастурамали №211 аз соли 2015 нисбат ба резидентон ва ғайррезидентон муқаррар карда шавад, ки онҳо дар бораи воридот ва содироти асъори хориҷӣ, ки бо соҳаи фаъолияти иқтисоди хориҷӣ алоқаманданд, натиҷаҳои ба дастовардари ба таври расмӣ ҳам ба мақомоти давлатии танзим ва ҳам ба иттилооти дастраси омма пешниҳод намоянд.

Яке аз самтҳои муҳими рушди муносибатҳои ҳуқуқӣ дар соҳаи фаъолияти соҳибкории иқтисодии хориҷӣ ин сармоягузорӣ мебошад. Дар навбати худ, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон №1299 аз соли 2016 «Дар бораи сармоягузорӣ» муносибатҳои вобаста ба амалӣ намудани фаъолияти сармоягузорию ба танзим дароварда, асосҳои ҳуқуқию иқтисодии ҳавасмандгардонӣ, аз ҷумла фаъолияти иқтисодии хориҷӣ ва дастгирии давлатии сармоягузорию бо роҳи пешниҳоди низоми ҳуқуқии баробар ва кафолати ҳимояи ҳуқуқи сармоягузoron муайян намудааст. Тибки моддаи 11-уми қонуни номбурда сармоягузoron дар доираи фаъолияти сармоягузорӣ ҳуқуқи мубодилаи озоди пули миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба асъори дигари озодона мубодилашаванда, инчунин хариди асъори хориҷӣ ва дигар амалиёти асъориро мутобиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи танзими асъор ва назорати асъор» доранд.

Баробари ҳамин, тавре дар адабиёти ҳуқуқӣ қайд карда мешавад, агар соҳибкорон дар чараёни пешбурди фаъолияти худ бо фаъолияти иқтисодии хориҷӣ машғул бошанд, ҳатман бояд талаботи пешбиникардаи қонунгузории ҷориро нисбати маҳсулот, қору хидматрасонӣ, иттилоот, дигар ҳуқуқҳои истисноӣ риоя намуда, дар амал татбиқ намоянд [18, с. 138].

Ҳамин тариқ, таҳлили меъёрҳои қонунгузории амалкунанда шаҳодат медиҳад, ки чараёни ба амал бароварда шудани фаъолияти соҳибкории иқтисодии хориҷӣ, бо танзими давлатӣ алоқамандии зич дорад. Аз ҷумла, дигар соҳаҳо низ бо воситаи танзими ҳуқуқии фаъолияти соҳибкории иқтисодии хориҷӣ, ба монанди баҳисобирии муҳосибӣ, нархгузорӣ, қарздиҳӣ, таъмини сифати маҳсулот, қор ва хидматҳо, фаъолияти иқтисодии хориҷӣ ва ғайра алоқамандӣ доранд.

Танзими ҳуқуқи фаъолияти соҳибкории иқтисодии хориҷӣ тибки меъёрҳои ҳуқуқи хусусӣ (гражданӣ, байналмилалӣ хусусӣ) ва оммавӣ (маъмурӣ, асъорӣ, гумрукӣ, андоз) ба амал бароварда шуда, дар ҳолатҳои муайян, инчунин, бо ҳуқуқи байналмилалӣ оммавӣ татбиқ мегарданд. Тамоми муносибатҳои ҳуқуқӣ дар соҳаи фаъолияти соҳибкории иқтисодии хориҷӣ бидуни истифодаи асъор, асъори хориҷӣ ғайриимкон мебошад. Рушди муносибатҳои ҳуқуқии иқтисодӣ дар арсаи байналмилалӣ, аз ҷумла дар соҳаи соҳибкории иқтисодии хориҷӣ тақозо менамояд, ки дар қонунгузории ҷорӣ, санадҳои меъёрию ҳуқуқии локалии мақомоти давлатӣ мунтазам меъёрҳои самарабахш, пешқадам илова карда шаванд.

Пайнавишт:

1. *Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон (6 ноябри соли 1994 дар раъйпурсии умумихалқӣ қабул карда шуд. 26 сентябри соли 1999, 22 июни соли 2003 ва 22 майи соли 2016 бо тариқи раъйпурсии умумихалқӣ ба он тағйиру иловаҳо ворид карда шудаанд).* – Душанбе: Ганҷ, 2016. – 135 с.
2. *Суханронии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар мулоқот бо соҳибкорон ва сармоягузoronи ватаниву хориҷӣ, 14.10.2018 //www.president.tj (санаи муроҷиат 20.20.2018)*
3. *Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Бонки миллии Тоҷикистон» // Аҳбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, с.2011, №6, мод. 435; Қонунҳои ҚТ аз 26.07.2014 с., № 1112, № 1113.*
4. *Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти бонкӣ» // Аҳбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, с. 2009, №5, мод.331; с. 2010, №7, мод. 555; с.2011, №12, мод. 846; с.2013, №11, мод. 786; Қонуни ҚТ аз 27.11.2014 с., № 1154.*
5. *Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти савдои хориҷӣ» // Аҳбори Маҷлиси*

-
- Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2012с., №7, мод. 696; Қонуни ҚТ аз 8.08.2015, №1215.
6. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи танзими асъор ва назорати асъор» // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон: соли 2013 №6 (1451), мод. 402.
 7. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи сармоягузорӣ» // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, сои 2016., №3, мод. 152.
 8. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ташиклотҳои маблағгузори хурд» // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, с. 2012, №4, мод. 266.
 9. Дастурамали Бонки миллии Тоҷикистон №211 аз 29 сентябри соли 2015с. «Дар бораи тартиби анҷомдиҳи амалиёти мубодилавӣ бо асъори хориҷӣ» // www.nbt.tj (санаи муроҷиат 23.11.2018)
 10. Дастурамали Бонки миллии Тоҷикистон №223 аз 2 юни 2017с. «Оид ба тартиби огоҳ намудан дар бораи анҷоми амалиёти асъори марбут ба ҳаракати сармоя» // www.nbt.tj (санаи муроҷиат 23.11.2018)
 11. Дастурамали Бонки миллии Тоҷикистон №220 аз 14 декабри 2016с. «Дар бораи амалиёти кӯтоҳмӯҳлати бозтамвил» // www.nbt.tj (санаи муроҷиат 23.11.2018)
 12. Дастурамали Бонки миллии Тоҷикистон №138 аз 24 юни соли 2011 «Дар бораи тартиби кушодан, бақайдгирӣ ва танзими фаъолияти нуқтаҳои мубодилаи асъор» // www.nbt.tj (санаи муроҷиат 23.11.2018)
 13. Дастурамали Бонки миллии Тоҷикистон №192 аз 31 майи 2012 «Дар бораи тартиб ва қоидаҳои анҷом додани амалиёти асъорӣ-фурӯи мол, иҷрои қор ва хидматрасонӣ бо асъори хориҷӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» // www.nbt.tj (санаи муроҷиат 23.11.2018)
 14. Тафсири Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи танзими асъор ва назорати асъор». / Зери наз. д.и.х., проф. Раҳимзода М. З. – Душанбе, 2015. - 228 с.
 15. Гетьман-Павлова И. В. Юридические конструкции «международное валютное право» и «международное фондовое право» // *Международное публичное и частное право.* – М., 2007. - № 6. – С. 89.
 16. Исмоилов Ш. М., Нодиров Ф. М. *Ҳуқуқи иқтисодӣ.* -Душанбе: Шучоиён, 2010. - 462 с.
 17. Курбатов А. Я. *Правосубъектность кредитных организаций: Теоретические основы формирования, содержание и проблемы реализации: монография.* – М.: Юриспруденция, 2010. – 280 с.
 18. Самадов Б. О. *Ҷавобгарӣ дар соҳаи фаъолияти соҳибкорӣ: танзими давлатию ҳуқуқӣ ва татбиқи амалии онҳо. Монография. /Зери таҳр. д.и.х., проф. Ш. М. Исмоилов. – Хучанд: МТХ-Даврон, 2014. - 220 с.*
 19. Самадов Б. О. *Ҷабҳаҳои ҳуқуқии танзими фаъолияти сармоягузорӣ ва аҳамияти он дар рушди соҳибкорӣ* // «Государственные инвестиции, налогообложение и их влияние на экономический рост». Материалы международной научно-практической конференции (6-7 мая 2014г., Душанбе). – Душанбе, 2014. - С. 227-234.
 20. Фарҳанги истилоҳоти ҳуқуқ / Зери таҳр. проф. М. А. Маҳмудов. –Душанбе: ЭР-граф, 2012. - 612 с.

Reference Literature:

1. *Tajikistan Republic Constitution (adopted on November 6, 1994 by virtue of common national referendum) with alterations and addenda introduced according to the result of additional referendums held on September 26, 1999; June 22, 2003 and May 22, 2016.* – Dushanbe: Ganch, 2016. – 135 pp.
2. *The Speech made by the founder of peace and unity, leader of the nation; Tajikistan Republic President, highly esteemed Emomali Rakhmon at the meeting of home and foreign investors on 14. 10. 2018.* // www.president.tj (the date of addressing: 20. 12. 2018)

3. *Tajikistan Republic Law “On Tajikistan National Bank” // Tidings of Majlisi Oli (Supreme Council) of Tajikistan Republic. – 2011, N6, article 435; Tajikistan Republic Laws from 26.07.2014, NN 1112, 1113*
4. *Tajikistan Republic Law “On Banking Activities” // Tidings of Majlisi Oli of Tajikistan Republic. – 2009, N5, article 331; 2010, N7, article 555; 2011, N12, article 846; 2013, N11, article 786; Tajikistan Republic Law from 27.11.2014, N1154*
5. *Tajikistan Republic Law “On Outward Trading Activity // Tidings of Majlisi Oli of Tajikistan Republic: 2012, N7, article 696; Tajikistan Republic Law 8.08.2015, N1215*
6. *Tajikistan Republic Law “On Currency Regulation and Currency Control” Tidings of Majlisi Oli of Tajikistan Republic: 2013, N6 (1451), article 402*
7. *Tajikistan Republic Law “On Investments” // Tidings of Majlisi Oli of Tajikistan Republic: 2016, N3, article 152*
8. *Tajikistan Republic Law “On Small Investitive Organizations” // Tidings of Majlisi Oli of Tajikistan: 2012, N4, article 266*
9. *Instruction of Tajikistan National Bank N211 from September 29, 2015. “On the Order of Effectuation of Exchange Operations with Foreign Currency” // www.nbt.tj (the date of addressing: 23.11.2018)*
10. *Instruction of Tajikistan National Bank N223, from June 2, 2017 “On the Order of Warning about an End of Currency Operation Beset with Movement of Capital” // www.nbt.tj (the date of addressing: 23.11.2018)*
11. *Instruction of Tajikistan National Bank N220 from December 14, 2016 “On Short-Term Operations Beset with Refinancing”// www.nbt.tj. (the date of addressing: 23.11.2018)*
12. *Instruction of Tajikistan National Bank N138 from June 24, 2011 “On the Order of Opening, Registration and Regulation of the Activity of Currency Exchange Units” // www.nbt.tj (the date of addressing: 23.11.2018)*
13. *Instruction of Tajikistan National bank N192 from May 31, 2012 “On the Order and Rules of Effectuation of Currency Operations – Realization of Goods, Performance of Jobs and Service Actions in Tajikistan Republic // www.nbt.tj (date of addressing: 23.11.2018)*
14. *Commentary to the Law of Tajikistan Republic “On Currency Regulation and Control over Currency” // Under the editorship of Professor Rakhimzoda M. Z. – Dushanbe, 2015. – 228 pp.*
15. *Ghetman-Pavlova I. V. “Juridical Construction “International Currency Law” and “International Fund Law” // “International Public and Private Law”. – M, 2007, N6. – p. 89*
16. *Ismoilov Sh. M., Nodirov F. M. “Economy Law”. Dushanbe: Valiant Men, 2010. – 462 pp.*
17. *Kurbatov A. Ya. “Law Subjectship of Crediting Organizations: Theoretical Grounds of Formation, Contents and Problems of Realization”. Monograph. – M.: Jurisprudence, 2010. – 280 pp.*
18. *Samadov B. O. Responsibility in Entrepreneurial Activity: Statal-Legal Regulation and its Practical Realization. Monograph. Under the editorship of Dr. of Jurisprudence, Professor Sh. M. Ismoilov. – Khujand: MTH-Davron, 2014. – 220 pp.*
19. *Samadov B. O. Juridical Aspects of Regulation in Regard to Investitive Activity and its Importance in the Development of Entrepreneurship // State Investments, Taxation and its Sway over Economy Growth”. Materials of International Scientific-Practical Conference (May 6-7, 2014., Dushanbe). – Dushanbe 2014. – pp. 227 – 234*
20. *The Dictionary of Juridical Terms (under the editorship of Professor M. A. Makhmudov. – Dushanbe: ER-Graph, 2012. – 612 pp.*